
Доц. др Невенка Зрнзевић²⁷
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

РАЗВОЈ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА КРОЗ ВЕКОВЕ

Апстракт: *Физичко васпитање у првобитној заједници било је саставни део живота и рада и састојало се у преношењу искуства са старијих на млађе и било је једнако за све. У овом периоду подразумева се да није могло бити речи о свесној и планској васпитној активности појединаца или група. Прве поуздане трагове физичког васпитања налазимо у историјској грађи из доба средње-минојског и позно- минојског периода развоја критског друштва.*

Ископавањима која су вршена почетком прошлог века су пронађена пространа родовска утврђена насеља у чијој су близини нађена уређена игралишта и вежбалишта. У дане племенских празника и скупова одржавани су верски церемонијали, а на олтару су боговима приношене жртве. Нас овде највише занима фискултурни део ових свечаности, а то су у првом реду игре с биком, које су приказане на највећем броју слика и других радова из тога времена.

Кључне речи: физичко васпитање, првобитна заједница, Критско доба, игре с биком, вежбачи.

У В О Д

²Физичка култура као део опште културе представља укупност материјалних и духовних добара оног дела друштвене праксе који се остварује слободним физичким активностима човека у циљу задовољавања његових биолошких и друштвених потреба².

(према Аристотелу, преузето из Педагошке енциклопедије, 1989, стр.208)

Физичка култура је у свом историјском развоју увек била условљена карактером производних снага и производних односа. Циљеви и задаци физичког васпитања зависили су од друштвених потреба које су биле диктиране друштвеним системом и односима, нивоом културног и економског развоја, као и другим чиниоцима који су утицали на развој друштва у целини.

Развој физичког васпитања кроз векове не може се посматрати изоловано, већ као манифестацију људске активности која је као и свака друга активност условљена економским и политичким уређењем друштва у датом периоду времена.

²⁷ nevenka.zrnzevic@pr.ac.rs

Методе проучавања историје, које су примењене од стране научника са Енглеском на челу, омогућиле су да се о историјату физичког васпитања сазна доста и у доба пре писаних споменика. Показало се да проучавање развоја физичког васпитања у одређеном историјском раздобљу, помаже да се расветли целокупна слика живота тадашњег друштва, јер је физичко васпитање увек било условљена појава и оно је условљавало друге појаве.

Физичко васпитање, постоји од како постоји људско друштво и од тада се непрекидно усавршавало, мењало свој карактер и садржину. Развој физичког васпитања не може се објашњавати изоловано од друштва, те су и његове карактеристике у појединим друштвено-економским формацијама различите. Да би се ово потврдило потребно је сагледати физичко васпитање кроз друштвене формације кроз које је прошло човечанство.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ У ПРВОБИТНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Живот у првобитној заједници, као најпримитивнијем облику друштвене формације, претстављао је једну непрекидну борбу за одржавање живота, а у тој борби од најраније младости па до смрти, пресудну реч имале су телесне особине и способности. У овој друштвеној формацији нарочиту улогу имали су инстинкти – борба да се преживи и тежња за продужењем рода. Васпитање се одвијало непосредно кроз рад и кроз игру. Родитељи су децу рано укључивали у лов и најразноврсније домаће радове, те су на тај начин стицали навике и знања која су им била од битне важности за опстанак. У ово доба не може се говорити о некој планској и свесној активности појединца или група. Највећу улогу имао је очигледни пример појединца у лову и руковању примитивним оружјем и оруђем, односно васпитање се састојало у преношењу искуства са старијих на млађе и било је једнако за све.

То је захтевало доста снаге и издржљивост, али је пружало предност човеку у борби са природом. У слободно време они су елементе рада примењивали кроз игру. Примена камена у лову у играма се користила за бацање и гађање што су уједно и садржаји првобитних игара. Касније, употребом копља, секире и лука и стреле јавља се потреба за усавршавањем покрета, те се мења и садржај игара. У виду различитих игара човек репродукује разне покрете, како би остварио што бољи ефекат у обављању свакодневних послова и лову.

Васпитање у првобитној заједници било је бескласно, једнако за све. Постојала је само једна неједнакост, а то је полна разлика (Жлебник, 1955, стр. 7). Женска деца су обучавања за рад у кућним пословима, а мушка за лов, риболов и обраду земље.

Све веће усавршавање и повећање средстава за производњу условило је и већу поделу рада. Васпитни рад обогађује се новим правилима и обичајима. Појединци се упознају са верским обичајима, ратничким вештинама и традицијом.

Када су се знања о раду увећала у каснијем периоду првобитне заједнице јавила се потреба за преношењем искустава на млађе, а тај посао се поверавао искусним старцима.

Поред игара, које су настале из производног рада, било је и таквих које су свој корен имале у друштвеној свести одређене групе људи, а то су разне такозване магијске игре и ритуални плесови. Оне су претстављале тежњу човеку за опстанком и борбу против натприродних сила.

Са појавом приватне својине долази до поделе рада и друштвене неједнакости. И васпитање почиње да бива привилегија оних који поседују оруђа за рад. Тако долази до прве поделе рада и одвајања умног од физичког рада.

КРИТСКО ДОБА

Прве поуздане трагове физичког васпитања налазимо тек у историјској грађи из доба средње-минојског и позно-минојског периода развоја критског друштва (2100 – 1500 година пре наше ере и 1580 – 1250 године пре наше ере).

Економска основа тога друштва била је сточарство и то гајење крупне стоке, почиње се са обрадом земље плугом, као вишим степеном производње и полако се (иако још не изразито) појављују разни занати. То је време познијег родовског уређења у коме је значајно стварање племенских савеза. Крајем овог периода врши се "прва велика друштвена подела рада" на сточарство и ратарство, а из њега је изишло и прво велико цепање друштва. Оно је наступило онда, када је, захваљујући овој првој подели рада, почела размена производа између сточара и ратара и богаћење и снажење појединих родова који се издвајају. У оквиру родова снаже се и богате поједине породице, што представља почетак распадања дотадашњег родовског уређења и условљава прелаз од кућне на сеоску задругу.

Ископавањима која су вршена почетком прошлог века, пронађена су у јужном делу Крита пространа родовска утврђена насеља у чијој су близини нађене чудно уређене површине које можемо сматрати као прва уређена игралишта и вежбалишта.

Такво игралиште је пронађено у близини Фесте (FESTOS), археолошком налазишту на југоистоку Крита. Град настањен још у неолитско доба и познати центар за производњу грнчарије у млађем минојском периоду. Још 2000 г. пре н.е. имао је палату која је била употребљавана у разним издањима све до XV века пре н.е. План градње палате је био организован попут оне у Кнососу, дакле, изграђена је око правоугаоног дворишта, које је између осталог служило као право уређено игралиште и вежбалиште (Општа Ларусова енциклопедија, 2004, стр. 489).

Игралиште је било величине 25 са 30 метара, поплочано каменим плочама, а дијагонално у правцу северозапад – југоисток пружала се 20 сантиметара издигнута и један метар широка стаза. У североисточном делу игралишта био је саграђен нешто узвишен олтар, а цела северна страна састојала

се од неколико степеница, које се могу сматрати главним почасним делом гледалишта.

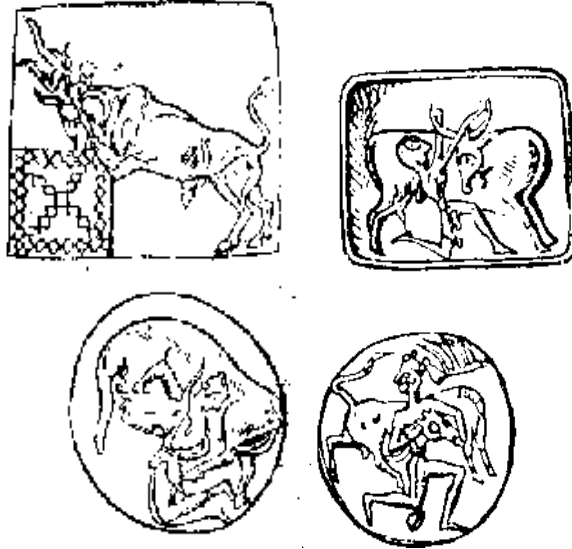
Тек кад је пронађено ово и још нека друга игралишта, могли су потпуно да буду објашњени многобројни прикази разних сцена, које су претстављене на разним археолошким налазиштима тога доба. Тадашњи уметници су на разним фрескама, вазама и печатном камењу приказивали верске обреде, племенско-родовске свечаности и разне фискултурне елементе. Упоређивањем свих ових налаза створена је слика о свечаностима, које су се одржавале на овим игралиштима.

*Слика 1. Део поворке која пролази “светом стазом”
крито-микенских игралишта*

У дане племенских празника и скупова одржаван је верски – мистични церемонијал, који је имао магијски утицај на приплод стоке и принос поља. На олтару су боговима приношене жртве које су доносила разна племена, а стазом је пролазила поворка претставника родова и претставника разних грана производње (сточари, ратари, занатлије), који су носили жртве од својих производа. Цела је ова поворка пролазила вршећи ритмичке покрете уз пратњу флаута, лира и других инструмената. Поворку је предводио старешина рода обучен у специјално одело, а на рамену је носио пасторски штап, као знак свога достојанства. Интересантно је поменути да у овој поворци једну од главних улога игра жена, те се корен ових свечаности може тражити још у матријархату. Измењени услови производње сада су на водеће место истакли мушкарца, али је у религијским обредима још сачуван значај жене. Доминацију жене на свечаностима претстављале су игре са змијом.

Оно што нас највише занима је фискултурни део ових свечаности. То су у првом реду игре с биком, које су приказане на највећем броју слика и других радова из тога времена, па по томе можемо закључити да су биле веома популарне.

Слика 2. Игре с биком приказане на печатном камену

У чему се састојале игре с биком? Биле су то акробатске вежбе крићанских младића, а понекад и девојака. Младић, одевен у кратку кожну прегачу, обувен у кожне патике и са кожним наруквицама на доручју, стајао је на игралишту и сачекивао да на њега јурне бик кога су претходно раздражили. Бик би нападао оборене главе и рогова. У тренутку кад дође до вежбача, овај би га нагло зграбио за рокове. Бик, кад осети терет на роговима нагло диже главу, а вежбач се не упушта у натезање с њим, него користи овај замах и, не испуштајући рокове, врши премет изнад главе бика, скаче му на леђа и са њих саскаче на земљу. Био је то велики напор, а захтевао је, осим снаге руку, и велику окретност и присуство духа. Наруквице на доручју су служиле да заштите руке при огромном напору у тренутку кад бик диже главу.

Било је случајева да су се вежбачи постављали у ред, један иза другог, па су вежбу изводили у низу један за другим. Кад би први завршио премет, бик би нападао другог и тако би се игра настављала уз одушевљење гледалаца.

У почетку су ове игре имале општеплеменски карактер и у њима је учествовао велики број вежбача из редова сточара. Касније, кад се издваја родовска и породична аристократија, стада се налазе у рукама све мањег броја поседника чије послове почињу да врше робови. То је изазвало смањење броја учесника у играма. Оне су почеле да служе истицању значаја појединаца и моћи појединих породица.

Ови се поседници све више претварају у војнике, који чувају и све више приграбљују стада и робове. Тиме се мења и карактер самих игара. Некадашњи вежбачи су ту своју вештину и способност стицали радећи око стада, а садашњи

се посебно припремају како би се истакли на наступима. Игре добијају спорско-призорни карактер, а за њих се припрема нарочитим тренингом.

Има уметничких приказа на којима видимо како се вежбачи припремају за игре вежбајући на везаном бику. Бик је везан за задње ноге и држи га неколико људи. Ови прикази са археолошких налазишта могу се поредити са још живим обичајем једног племена у Нигерији, где се још и данас на сличан начин припремају такмичари.

Издвајање војника, припадника аристократских породица, условило је још једну измену у карактеру игара. У њему се, појављује елемент борбе и такмичења, у којима млади ратници показују своју вештину. Тако су у програм ових свечаности ушли песницење и трчање са оружјем. Упоредо са богаћењем и снажењем појединих породица и повећањем значаја "мушке" херојске личности уводи се и такмичење бојних кола.

У то доба срећемо се већ и са фазом распадања родовског уређења и формирања државе са робовласничком економском основом.

ЗАКЉУЧАК

Можемо закључити да је основна карактеристика физичког васпитања да оно од самог настанка и развоја људског друштва заузима веома важно место. Развија се у почетку као несвесна и неорганизована активност, да би се касније покрети и кретања свесно прилагођавали новим потребама.

На основу првих поузданих трагова на археолошким грађевинама и цртежима на фрескама и вазама, закључујемо да се физичком васпитању поклањала све већа пажња. У почетку најомиљеније игре с биком, где је учествовало велики број такмичара, замењују се елементима борбе и ратничким вештинама, међу којима су најпознатије песницење и трке са оружјем.

Све више физичко васпитање постаје привилегија богатих, све је мање учесника, јер се све више поклања пажња истицању појединца, што је довело до пропадања родовског друштва и појаве робовласничког уређења, чиме се мења и карактер физичког васпитања.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Група аутора, (1992):** *Физичко васпитање*. Ниш: Сиријус.
2. **Жлебник, Л. (1955):** *²Опћа згодовина педагогике²*. Љубљана: ВШТК Институт за кинезијологију.
3. **Крагујевић, Г. (1985):** *Методика наставе физичког васпитања*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
4. **Лескошек, Ј. (1976):** *Теорија физичке културе*. Београд: НИП Партизан.
5. **Општа Ларусова енциклопедија (2004):** Земун: И.П. ЈРЈ Земун.
6. **Педагошка енциклопедија (1989):** Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

-
-
7. **Педагошки лексикон (1996):** Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
 8. **Стефановић, В. (1994):** *Педагогија физичке културе.* Београд: Факултет физичке културе.

Nevenka Zrnzević, Ph.D. University Senior Lecturer,
Teachers' Training Faculty in Prizren – Leposavić

THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION THROUGHT CENTURIES

Abstract: *Physical education in the former community was consisting element of the life and work, and it was consisted of transmitting of the experiences from older to younger once, and it was equal for all people. It is assumed that these could not be conscious and planed activities of individuals or groups in that period. The first secure traces of physical education we can meet in historical documents of middle and late minoian time of the development of Critian culture.*

Excavating which were done in the beginning of past century have found wide prehistory fortresses nearby which were found settled courts. In the days of plebeian holydays, many ceremonials were unfolded, and the victims were given on the altar to gods. In this work we are interested for the physculture part of these holydays, and they are mostly games with a bull, which are represented on the most numerous pictures and other works from that time.

Key words: physical education, former community, Critian time, Games with a bull, exercisers.